

ר' דוד זנו

לע"ג סבי שמואל בן נח שריביר ז"ל
לע"ג סבתاي ברכה בת יראת שריביר ז"ל
שנהרגו בשואה על קידוש השם

חוות הענקת צרכים חיוניים לכל תושב¹

- א. יסוד השותפות של אזרחי המדינה
- ב. מי חייב במצבות צדקה? ועד כמה עליון להוציא מסופו?
- ג. מתי חייבים בפדיון שבויים
- ד. הקי המנחה את מצבות צדקה ומצבות פדיון שבויים

א. יסוד השותפות של אזרחי המדינה

עיר מוגדרת כשותפות בין תושביה². התושבים מתחלקים במחויבות ובמיסים לשמירה על הניהול התקין של העיר, כמו בזכויות ובהטבות השהיר מעניקה.

1. לאחר כתיבת מאמר זה, הזדמננו לידי שני מאמרי חשובים העוסקים בנושא, והשתמשתי בדבריהם בכמה מקומות, על מנת לדען את המאמר עד שהגיע לצורתו הנוכחית. המאים הם: הרב שבתי רפפורט, "קדימות בהקצת משאבי", בתוך ספר "אסיא ז", עמודים 103-97. וכן הרב כי' טוכרש, "מערכת המסים לאור התורה", בתוך הקובץ "התורה והמדינה", חלקיים ה-ו, בפרט בעמודים רmeg-רנא. מאמר זה הינו חלק ראשון של מאמר מורחב בנושא Kadimiyot לקביעת תקציב הבריאות, ועוד חזון למועד. כל החפניות במאמר לטור ולשוע"ע הם לירוח דעתה, אלא אם כן צוין אחרת.

2. ניתן למודד זאת מהמשנה במסכת בא בתaan (פרק א משנה ח): "ובפני אותו לבנות לעיר חומה ודלתים ובריח". הרמב"ם (שם) פירש: "ואמרו קופין, רוצה למור, שכל אחד ואחד מבני אדם כופה את חבירו על כך".

הדברים מפורשים גם בתוספתא בבא מציעא, פרק יא הלכה יב. גם מדברי הראשונים והאחרונים ניתן למודע עיקרונו זה. המרכדי, לדוגמא, כותב: "ובני העיר בענין צרכי העיר הם כשותפים" (כתובות סימן רלט וכן מובה ברמ"א חומרם קעוו, כה. כן כתוב בבבא קמא סוף סימן קעוו). כך מופיע גם ברשב"א, אתatzetz ובמהרייל סימן סב. בנדע ביהודה (מהדורות תניינה, חומיים סימן מ) כתב: "בעסק המשם בודאי שבענייני המסים הולכים אחר המנהג וכל מדינה ומדינה משתנית במנהגי המשם והמנהג בה עוקף הלכה אך אם אין מנהג, פשט שדין תורה ששם שותפים ויוכלים להשביע זה את זה שבאותה חברותים".

הר' קוק זצ"ל במשפט כהו" (קמד, טו) דין בתוקף מלכות חמונאים ומסכם כך: "ישבזמן שאין מלך, כיון ששופטי המלוכה הם גם כן מה שנוצע למצב הכללי של האומה, חוותים אלה הזכיות של המשפטים ליד האומה בכללה. וביחוד נראה שם כל שופט שקס בישראל דין מלך יש לו, לעניין כמה שופטי המלוכה, וביחוד למה שנוצע להנהגת הכלל, ואפילו בעניינים פטיטים. אבל למה שנוצע להנהגת הכלל, כל שמנציג את האומה דין הוא במשפטים המלוכה, שהם כלל צרכי האומה הדורושים לשעתם ולמעמד העולם...", ובדרשות הר' דרוש יא: "כאשר לא יהיה מלך בישראל השופט יכלול שני הכוחות,כח השופט וכח המלך".

גם כאשר אין בסיס לשותפות בעלות על הקרקע, מכל מקום כל אנשי העיר דינם כשותפים, ואפילו בחוץ לארץ³, בזמן שהקרקע אינה שלהם. עצם היותם תושבים באותו מקום, מעניק לכל אחד מעמד של שותף.

מעמד של שותף פירושו, שככל השותפים ערבים זה זהה. מעטה, אין כוח ביד הרוב להוציא מספר תושבים מביניהם, שלא ידאגו להם או שיקופחו זכויותיהם. מאידך, לא ניתן לאזרה בודד או אפילו לקבוצה של אזרחים להיפרד מן השותפות של כל העיר, **אלא חייבים הם לשאת בעולם חבריהם**.⁴

גם המדינה⁵ מוגדרת **שותפות בין תושבייה**⁶ המחייבת בניהול תקין, הן בהענקת זכויות ובהטבות לכל מי שזוקק להם, והן במילוי חובה האזרחים.⁷ במאמר זה ננסה להציג על המינימום שככל אחד מבני המדינה זכאי לו, וממילא דבר זה מחייב את כלל התושבים לדאוג לו.

וכן כותב הרב גורן צ"ל (תורת המדינה, עמוד 372). הוא אף מוכיח מהגמרא בסנהדרין המספרת על לוח הזמנים היומי של דוד המלך שלא רק האחירות על צרכי המינימום מוטלת על המלך, אלא גם רוחות התושבים.

עיין עוד בספרו של ראש הישיבה שליט"א "דרךה של תורה" עמודים 65-67, וכן בקובץ "התורה והמדינה" ח-ו, עמוד רמת ואילך.

3. ראה ברמב"ם הלכות סנהדרין פרק ד הלכה יג.

4. בעניין זה ראה גם הערכה 30.

5. אמנים בחוז"ל מזכיר המונח "בני העיר" ולא "בני המדינה", אך נראה בפשטות שהעיקרון שנאמר לגבי בני העיר נכון אף לגבי בני המדינה, ואולי ניתן למצוא סmek לכך בדברי המהרש"ל (בים של שלמה, בא קמא פרק י סימן מה): "והיא שרגילים בני המדינה והקהללה ליתן מס מיוחד הרי הן כשותפים". וכך גם הנודע ביהדות (הובא בהערה הקדמתה) מזכיר "וכל מדינה ומדינה...".

6. הצגתי כאן את היחס בין תושבי המדינה בוגר של שותפות. בהמשך, בפרק ג,ណון מצד גדר של צדקה יש מקום לדון גם בגדר ה"מלךות". היחס בין הגדרים הללו צרייך בירור גדול, ולמן לאណון כאן בנוקודתו זו. אמנים נראה לי שניין להניח שלכל השיטות יש כאן מחויבות ציבורית, דאגה לזרות והדיונות. המחלוקת הינה רק בנוגע לחוב וגדרו. לכך נראה שאפשר להתעלם לצורך מאמר זה מהבדלים בין השיטות (ואה בקובץ "מלילות א" עמוד 16 שambilא מספר ישומים אפשרים להבדלים בין השיטות: "מי יחוון קודם? לפ"ז דרך הצדקה אפשר שיחוון קודם כל מי שעலאים ביזור להידבק, או מי שהחידבקות מסווגת ביזור; לפ"ז עיקרונו השותפות אפשר שנקדים את מי שישלמו יותר מסים מאחרים, כי חלקם בקופה גדולה משל אחרים; ולפי החשיבה הממלכתית אפשר שיחוון קודם כל מי ששגורנו על ידי המחלה מזיק ביזור לכל המדינה").

יש להוסיף, שישנה גם חובה מצד הפקר בית דין הנובעת מערבות הדדיות, וכן כתוב הרשב"א (חלק א סימן אלף רן): "והציבור בבית דין של בני עירם יכולן להפקר ממוןם אם ראו בדבר תקנה לבני עירם והפקר בית דין הפקר מדבר תורה". כך גם בעוד ראשונים אחרים וברמ"א חוות' ב. ראה עוד בקובץ "התורה והמדינה" עמוד רמו.

7. למשל בענייני בריאות:

1. אדם הנושא מחלת מסוכנת ומדבקת יחויב לטפל בה.

2. חיוב תושבי מדינה לעשות חיסונים וטיפולים כדי שלא יזוקו אחרים (ראה מורה נבוכים ג,כו). כמובן, אדם פרטי אינו יכול לפתור בעיות אלה, אלא טוביה העירי הממוני על ידי הציבור יכולם מכוח סמכותם לכפות לפיה הצורך. (גדיר סמכותם של טוביה העירי, אין מקומו כאן. המעניין בתוספת הרחבה מופנה למאמר "מבנה המדינה על פי התורה" מתוך "דרךה של תורה" מאת ראש הישיבה שליט"א, וכן בקובץ "התורה והמדינה" במאמרו של הרב טוכרש, מעמוד רם ואילך).

ב. מי חייב במצבות צדקה? ועד כמה עליו להוציא מכיספו?

לאחר שראינו שישנו יסוד שותפות בין האזרחים המחייב דאגה הדזית, וכן לאור המציאות, שישנה בעיה של תקציב מוגבל⁸, יש צורך לברר מהם השירותים הבסיסיים המינימליים שהחייב הציבור לדאוג להם. לצורך כך נעיין במספר הלוות מוחלות צדקה ובכללם מוחלות פדיון שבויים, וננסה לעמוד על אחד מהיסודות העומדים מאחוריו מצוות אל.

כתב המרדכי⁹:

תניא בתוספתא (כ"מ יא, יב): כופין בני העיר זה את זה לבנות להם בית הכנסת ולקנות להם ספר תורה נביאים [וכתובים¹⁰].
פסק רביינו מאיר דהוא הדין להכניס אורחים ולחקל להם צדקה... והוא הדין שכופין אותו להשתרף במשים.

הטור כתוב:

כל עיר שיש בה ישראל חיין להעמיד מהן גbai צדקה ידועים ונאמנים
שייחו מחזירין על העם מערב שבת לערב שבת ולוקחין מכל אחד מהן מה
שהוא ראוי ליתן ודבר הקצוב עליהם, והן מחלקין המעות מערב שבת לערב
שבת ונונתני לכל עני ומזונות המספיקין לשבעת הימים, והוא הנקרה
קופה של צדקה.¹¹ (סימן רנו)

מכאן רואים שיש חובה על בני העיר לדאוג לעני העיר, וה邏ינימום שמחויבת העיר לספק
הם מזונות המספיקים לשבעה ימים. דבר זה נקרא קופת צדקה. בהמשך סימן רנו מובא
שבכל יום ויום נונתנים לעני פרנסת יומו במניין מאכל ופירות "וזהו הנקרה תמהוי". (לגביו
ההבדלים בין צדקה לתמהוי עיין שם).

החייבים להשתרף בקופה הצדקה העירונית:

במסכת בבא בתרא מובאת ברייתא:

וכמה יהא בעיר והוא אנשים העיר... שלשים יום - לתחמי, שלשה חדשים -
לקופה, ששה - לבשות, תשעה - לקבורה, שנים עשר - לפסי העיר. (ח,א)

כן פסקו הטור ואחריו השולחן ערוך, וזה לשונו:

8. ראה למשל ב"אנציקלופדייה הלכתית רפואית", פרק ד, עמ' 255-260.

9. בבא בתרא פרק א סימן תעין (מופיע בבית יוסף ריש סימן רנו ד"ה כל עיר).

10. כך כתוב במרדכי, אמנים בדפוסים הרוגילים של התוספתא ובתוספתא במחודרת ליברמן איינו מופיע.

11. הבית יוסף מביא את המקורות לדברי הטור: במשנה מסכת פאה ח, ז ובבבלי מסכת בבא בתרא ח,ב. שם מובאות הלוות שמיוסדות על קיומ של קופת צדקה עירונית בסיסית.

מי שি�ש במדינה ליום, היו קופין אותו ליתן צדקה לקופה עם בני המדינה. ישב שם ג' חודשים, קופין אותו ליתן [לטמחיי¹²], ישב שם ו' חודשים, קופין אותו ליתן צדקה לקבורה שקוברים בה עני העיר. ישב שם ט' חודשים, קופין אותו ליתן צדקה לקבורה שקוברים בה את העניים ועשויים להם כל צרכי קבורה. במה דברים אמרים, בא לגור ואומר שאינו רוצה להשתתקע. אבל אם בא לעיר כדי להשתתקע, קופין אותו מיד.

הגה : וכן בני עיר חדשה קופין זה את זה מיד (מהרי"ק שורש י). ויש אומרים דבזמן הזה משעריהם לכל שלשים יום (טור בשם הרא"ש). (רנו, ח)

המשמעות את הסכום הנדרש הינם גבי צדקה (באי כחם של טוביה העיר). כך כתוב השו"ע (שם) :

כל עיר שיש בה ישראל, חייבים להעמיד מהם גבי צדקה אנשים ידועים ונאמנים, שייהיו מוחזרים לגבות מכל אחד מה שהוא ראוי ליתן בדבר הקצוב עליו.

נמצאו למים, שיש חובה על כל אחד ואחד מבני העיר להשתתף בדמי קופת הצדקה. כל אנשי העיר שותפים ועל כולם חלק חובה להוציא סכום מסוים לכל עני, על מנת שהעניים יקבלו את המינימום הרائي להם, הן לתחמי, הן לכיסות והן לקבורה, והמשמעות לגבייה הינם שליחי הציבור.

לעומת דברים אלו, יש מקורות הנוגדים לאותה עיקרונו של מתן הצדקה מינימלית מסויימת, ומובן מהם שצרכיים לתת לעני הרבה יותר מכך. מקור אחד עוסק בחובת הנtinyה מצד מקבל (כמו מגיע לעני), והמקור השני עוסק בחובת הנtinyה מצד הנוטן (כמו הוא צריך להוציא ממונו למצאות הצדקה). מקור נוסף מציבע על כך שהרשויות הגובهة את הכספי אינה טוביה העיר או בא כחם.

חובת הנtinyה מצד מקבל

תנו רבנן : כי מحسورو - אתה מצווה עליו לפרנסו, ואי אתה מצווה עליו לעשרו ; אשר יחסר לו - אפילו סוס לרוכב עליו ועבד לרוץ לפניו.

12. טור (סימון רנו) : "מי שישב בעיר שלשים יום קופין אותו ליתן לתחמי וכי עד קופין אותו ליתן לצרכי קבורה".

כתב הבית יוסף שם : "ברייתא בפרק קמא דבבא בתרא (ח,א) וויאת ספרים שלנו במרוא וירסת הרא"ש (סימון כז) בדברי רבינו. אבל הרי"ף (ה,ב) גורש שלשים יום לקופה שלשה חדשים לתחמי, וכך הם דברי הרמב"ם בפרק ט מהלכות מתנות עניות (ה"ב) וכן כתב סמיג' (עשין כסב רוח, א) וכבר נתן טעם לגירסתא זו מהרי"י קולון בשורש יז (ענף ד)".

אמרו עליו על הל הזקן, שלכך לעני בן טובים אחד סוס לרכוב עליו ועובד לרוץ לפניו ; פעם אחת לא מצא עבד לרוץ לרוץ לפניו, ורץ לפניו שלשה מיליון¹³. (כתובות ס,ב)

וכן פסקו הטור והשולחן ערוך בתחילת סימן רג.

חוות הנtinyה מצד הנוטן :

אייר אילעא : באושא התקינו, המבזבז - אל יבזבז יותר מחומש. תניא נמי הכי : המבזבז - אל יבזבז יותר מחומש, שמא יצטרך לבריות. ומעשה באחד שבקש לבזבז [יותר מחומש] ולא הניח לו חבירו, ומנו? רב כי שבב. ואמרי לה רב כי ישבב, ולא הניחו חבירו, ומנו? רב עקיבא.

(כתובות ג,א) וכן נפסק בטור ובסולחן ערוך בתחילת סימן רמט.

המשמעות על גביה :

כى הא דרבא אכפיה לרבות ברAMI, ושקליל מיניה ארבע מאה זוזי לצדקה. (בבא בתרא ח,ב)

כן פסקו הטור והשולחן ערוך בתחילת סימן רמה :

כל אדם חייב ליתן צדקה, אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן ממנה شيئاנו לו.ומי שנוטן פחות מה שראוי ליתן, בית דין היו כופין אותו ומחייב אותו מכת מרדות עד שייתן מה שאמדוחו ליתן, ויורדים לנכסיו בפניו ולוקחים ממנו מה שראוי לו ליתן.

דברים אלו טעונים בירור. בסוגיה במסכת בבא בתרא (ח,א), ראיינו שישנה חוות לתות שכומיים מסוימים (עבור תמחוי, כסות וכוי), שנאמדים עיי 'טובי העיר'. מצד שני, בסוגיה בכתובות (ס,ב) ראיינו שיש חוות לתות **כדי מחסרו** של העני. ברור שה嗑ום האחרון יכול להיות גבוהה הרבה יותר מקודמו.

גם היחס בין הסוגיה המדוברת על חוות הנוטן לבין הסוגיה המדוברת על חוות הנוטנה מצד מקבל מצרייך ברור. מהסוגיה הראשונה נראה שאין הגבלה לסכום שחיביבים לתות לעני אלא "כדי מחסרו", ואילו בסוגיה השנייה חז"ל הגבילו את חוות הנוטנה.

כמו כן יש צורך לברר מדוע בסימן רנו הגבים (בשם טובי העיר) גובה את הכספי, ולעומת זאת בסימן רמט בית הדין הוא הגובה.

הישוב להבדלים אלו הוא שישנם בעצם שתי מערכות צדקה מקבילות השונות בנסיבות ובמטרתן, למרות שילובן הলכה למעשה, ולכן פרטיה הלכתייהן שונות. יש הלוות צדקה לפרט ויש הלוות צדקה לציבור.

13. החובה להשלים את כל מחסورو של העני מובלטת בהמשך הסוגיה :

"ההוא דאתא לך מיה דרבא, אמר לו : במאה אתה סועד ? אמר לו : בתרנגולת פטומה ויין ישן". רשיי : "במאה אתה סועד - מה אתה רגיל לאכול בסעודתך".

מצד הפרט:

מצות עשה ליתן צדקה כפי השגת ידו, ומאך מאי צריך אדם ליזהר בה יותר מכל מצות עשה כי אפשר שיבא לידי שפיכות דמים שימוש העני המבקש אם לא יתנו לו מיד, כההיא עובדא דבר זומא.

וכמה פעמים נצטווינו בה בעשה, ועוד יש לא תעשה לمعالים עיניו ממנה שנאמר (דברים טו) "לא תאמץ את לבך ולא תקוף את ייך מאחיך האבון"¹⁴... וכל זה הoir בה מעידה עליו כי הוא זרע ברך הי' דכתיב "למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחורי לעשות צדקה ומשפט". (טור סימן רמז)

במהות מצות צדקה מסביר **ספר החינוך** במצויהoso מודיע המצווה היא להשלים דווקא עד כדי מחסרו :

שורש המצווה, שרצה האל להיות ברואיו מלומדים ומורగלים **במידת החסד והرحמים** כי היא מידת משובחתת... הלא הוא ברוך הוא יספיק לעני די מחסרו זולתיינו, אלא שהיה מחסדו ברוך הוא שנעשינו שלוחים לו לזכותינו.

רעיון זה אף נפסק להלכה על ידי הטור (שם) :

אמר רב אלעזר כל העושה צדקה ומשפט כאילו מלאו לכל העולם חסן שנאמר "אהוב צדקה ומשפט חסן ה' מלאה הארץ" ... **וכל המרכם על עניים הקב"ה מרhom עליו** ויש לאדם ליתן אל לבו שכמו שմבקש בכל שעא מהקב"ה שיזמין לו פרנסתו וכמו שմבקש מהקב"ה שישמע שועעתו כך צריך שישמע שועעת העניים.

משמעות הפעיה על קיומם מצות צדקה מצד הפרט אינה בגדיר מחויבות של שותפים שבאי כחם של הציבור גובים דרך מייסוי, אלא כאן הנידון הוא משום מחויבות במצוות שבין אדם למקום, שבית הדין ממונה על אכיפתם¹⁵.

14. הרמב"ם בהלכות מוסיף עוד מספר פסוקים להדגשת המצווה.
צדקה : "מצות עשה ליתן צדקה לעניים כפי מה שרואין לעני, אם הייתה יד הנוטה משגת, שנאמר 'פתחת את ייך לוי', ונאמר 'ויהחזקת בו גור ותושב וחוי עמק', ונאמר 'ויהיך עמק' (мотנות עניים ז, א).
פדיון שבויים : "פדיון שבויים קודם לפרשנות עניים ולכסותן, ואין לך מצוה גדורלה לפדיון שבויים, שהשבוי הרי הוא בכלל הרעבים והצמאים והערומים ועומד בסכנות נשאות, והمعالים עיניו מפדיונו הרי זה עבר על "לא תאמץ את לבך ולא תקוף את ייך", ועל "לא תעמוד על דם רעך", ועל "לא יודענו בפרק לעיניך", ובטל מצות "פתחת תפתח את ייך לוי", וממצת "ויהיך עמק", "וואהבת לרעך כמוך", "ויחצל לקוחים למות" וחרבה דברים כאלו, ואין לך מצוה הרבה כפדיון שבויים" (שם ח, ז).

15. דוגמא מעניינת להבחנה בין סוגי הגביה השונים ניתן לראות מהמקרה הבא :
בהתוצאות פ, א, נאמר : "אבל במצוות עשה כגון שאומרים לו עשה סוכה ואני עישה... מכין אותן עד שתצא נפשו".
במסכת חולין קיב, ישנה הגבלת לנארם במסכת כתובות : "דתניא כל מצות עשה שמתקן שכחה בצדה - אין בית דין שלמטה מזוהרים עליה".

לכן ייתכן שמצד הפרט, אין חובת קיומ המצווה מבחינה משפטית וחברתית. מכיוון שאין גבול להשלמת חסרונו העני אלא חייבים לדאוג לו עד כדי מחסרו, הגבילו חכמים בתקנת אוושא את סכום הנtinyה **מצד ממונו של הנזון**, שיתן רק עד חומש על מנת שלא יהיה בעצם עני.

מצד הציבור:

מבחן ציבורית הדין שונה. כבר ראינו לעיל את יסוד השותפות בין אנשי העיר, וממנו את האפשרות לכוף זה את זה לפני הcourt, וזאת, דזוקא למונן שירותים מינימליים כפי שצינו לעיל¹⁶.

הרבי גורן צ"ל ("תורת המדינה", עמוד 371) מוכח בראיה חותכת מותך סוגיה בירושליםי¹⁷, שיש דין של מצוות צדקה המוטלת על הציבור.

התוספות (בבא בתרא ח,ב ד"ה אכפיה) מבקשת על דין זה מהנאמר בסוגיה שם "דרבא אכפיה לרבותנן ברAMI ואפיק מיניה ארבע מאות זו לצדקה", הרי צדקה היא מצוות שמותן שכורה בצדיה כי כתוב "פתחת תפוח את ידך" וככתוב אחר כך "כי בגל הדבר הזה יברך...", ואם כן מודע כפה עליו רבא? התוספות מביא מספר תירוצים. התירוץ השני שמביא התוספות הוא, שבאמת אין בית הדין יכול לכך להוציא את הכסף אלא שכאן תושבי העיר קצבו סכום מסוים לצדקה ומצד זה חייב אותו רבא. נמצאת שרבא לא כפה אותו מצד הcapeה הרגילה של בית דין על קיומ המצוות, אלא מצד הcapeה של שותfine שכופין זה את זה. לאחר שהציבור קיבל על עצם שותפות, רבא כופה בתור גבאי ציבור ולא בתור בית דין. מתירוץ זה ניתן לראות שלבית הדין ישנה סמכות לגבות אף בתור 'טובי העיר'. בעניין זה עיין במאמרו של הרב טוכרש עמודים רמד-רמה.

לפי התירוץ השלישי שהתקבל על ידי רוב הפסוקים, בית דין כופה במצוות צדקה מכיוון שזאת מצוות חמורה שם כילתה לאו, וכן כתוב הרמב"ם בהלכות מתנות עיימ"ז : "ב"ד כופין ומכם אותו מכת מרידות עד שיתן מה שאמדחו ליתן ויורידן לנכסיו". לפי תירוץ זה הcapeה היא מצד המצוות, ולכן זהו תפקידו החינוכי של בית הדין, והוא כפה בתור חלק מבית הדין.

16. ראה מאמרו של הרב שמואל אליעזרי מופיע בקובץ "בצומת התורה והמדינה", בפרט בעמודים 362-365, שנייסה להוכיח (בדעת הש�"ע), לא כמי שביקשו לומר, שחובות ידי מחסרו היא חובה הציבור ולא חובה הפרט. אמנם ערך הקובץ, הרב יהודה שביבי, דחה את הוכחותיו, עיין שם בהערות 4,3,2.

17. המשנה (פאה ח,ז) אומרת שקופה נגבי בשנים ומתחלקת בשלושה. הגמara מביאה טעם לכך: "רבי חלבו בשם רבי בא בר זבדא אין מעמידין פרטין פרות בשלשה. אני חמי דמי ממנות בשלשה, דמי נפשות לא כל שכן! ויהיו עשרים ושלשה עד דהוא מצמת לון הוא מסכן". (ירושלמי פאה ד, כא, א).

כלומר, לפי רבי חלבו יוצאה שחלוקת צדקה היא דמי נפשות ודמי נפשות דנים בסנהדרין קטנה. ממשיך הרב גורן צ"ל, שמצינו שבחלוקת פנימית של תרי"ג מצוות אצל הגאנונים, כל התפקידים המוטלים על בית הדין, על סנהדרין קטנה ועל סנהדרין גדול, כוללים בשישים וחמש מצוות המוטלות על הציבור.

פסק הרמב"ם: "כל עיר שיש בה ישראל חיין להעמיד מכם גבאי צדקה... מעולם לא ראיינו ולא שמענו בקהל מישראל שאין להן קופה של צדקה, אבל תמחוו יש מקומות שנגנו בו ויש מקומות שלא נהגו בו..." (הלכות מתנות עניין פרק ט הלכו א, ג).

יש להסיק מכאן שתיקון טובי העיר וכפיה הדידית בדברים אלו הם חיובים בסיסיים ולא מדין חינוך, אלא מצד של ישראל ערבים זה בזה (שבועות לט, א).¹⁸

סיכום

היווצר מדברינו הוא שמערכות הפרט והכלל משתלבות ביניהם. נראה שnitן לנתח את הכלל שאליו שאפו חז"ל כך: אם אין קהילה בעלת שותפות מסוימת, שיכולה לדאוג לעניינים לצרכיהם המינימליים, התורה מצوها את היחידים באותו ציבור לתת לעני "די מחסרו". צווי זה נלמד מהפסוק "פתח תפוח", והמצווה היא מצד החינוך לרחמןות.¹⁹ אמנם, אם אדם לא מוכן לתת, יש לבית הדין זכות לכפות אותו ולהוציאו ממנו את מה שהוא שומדים החכמים שצרכי להוציאו (ולאו דווקא "די מחסרו"). דין זה הוא מצד חובת הדאגה לזולת, ונסמך על הלאו שבתורה "לא תאמץ את לבך ולא תקוף את ידך מהחיך האביו". התורה כביכול לא רצתה לקחת סיכון שאף אחד לא ירצה לתרום לעניינים, ولكن היא הוסיפה לאו זה.

נראה שמטרת התורה, מעבר לעצם חובת הדאגה לזולת, היא **להchner את היהודי למידות טوبות**, ("והלכת בדרכיו") והצדקה מתקנת את מידת הרחמים - יותר ממה שעשוה בעל הבית לעני עוזה העני לבעל הבית.

אם ישנה מערכת של שותפות ציבורית (כגון 'עיר', 'מדינה' ו'כד') מחייבים השותפים בתנות "מסים" לצורך עני העיר, והgaben הינם בא כוח של 'טובי העיר' (הגබאים). הסכם שנגבה הוא הסכם הנצרך בשbill להסדיר את לצרכיהם המינימליים של כל השותפים. כאשר האנשים הפרטיא משלם סכום זה, הוא בעצם מתחיל לקיים את מצוות הצדקה הפרטיא המוטלת על כל אחד ואחד, אך הוא עדין לא נפטר ממנה לגמרי, כי המצווה הפרטיא היא עד כדי "די מחסרו" של העני או עד חומש מנכסיו הננות.

18. כמובן, כל האזרחים תלויים זה בזה, ואם לא יתרמו את חלקם לתפקידו החברתי. עיין ברמב"ם שהובא בהערה הקודמת.

19. סמכותם של בית הדין לכפות על קיומן מצוות, מוגבלת למציאות שברור שancock יש תועלת לכפיה זו. עיין במאמרו של הרב שאול ישראלי זצ"ל בקובץ "בצומת התורה והמדינה", עמ' 108-109: "וודן נראה לדעת הרמב"ם שכדין כפיה מטרתו להשיג ממנו רצון עצמי, שהוא מבוסס על סברתו בפרק ב בקידושין: "מאחר שהוא רוצה להיות בישראל, ורוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העברות, ויצרו הוא שתתקפו, וכיוון שהוא עד שתתש רצונו, כבר פירש לרצונו". אם כן כל דין כפיה אינו שיח אלא במאי שרוצה לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העברות, אבל בכך הלו שבודרינו שאי עשיית המצוות נובעת מתוך חסור אמונה בתורה ובמצוות... מכל מקום לא שייך לגבים הדין שיש על בית דין לכפות בהכחאה וכיוון בזה, שהרי אינם מכירים בערך המחייב שמצוות וגם אם תגבר ידינו עליהם על ידי הכחאה לא ישתכנע באמיותה המצוות ולא יסבירו להם מרצונם."

נסכם בטבלה את ההבדלים בין הדין ליחיד והדין לציבור :

ציבור	יחיד
צדק בסיסי וערבות.	לדאוג לזלזול, ולהנוך להרמנות.
חוות משפטית: אוכל, לבוש, קבורה. (מוגבל למיניהם זה ולא יותר)	מצווה: די מחסרו אשר יחסר לו. (אין הגבלה) ²⁰
אין הגבלה (עד שיהיה הצדק בסיסי)	עד חומש ממונו. (מוגבל אף שלא מגיע לידי מחסרו)
הגבים, שליחי הציבור	ביתן הדין

בעיוו נוסף נראה, שהזיל הלכו לפי עיקרונו יסוד שאי אפשר לחייב ציבור בהוצאה כספית בלבד להגביל את סכום ההוצאות מצד אחר, כדי שלא לבוא לידי דוחק; וכן אם סכום ההוצאה אינו מוגבל מצד "המקובל" (אצל היחיד) הרי חייבים להגביל מצד נכסינו הנוטן. لكن הציבור המחויב לצדקה בסיסי, הרי הוא מוגבל למיניהם של המחייב, ואין חוות כלל לתת די מחסרו אלא מצד החסד.

היחיד אינו חייב לתת את כספו לעני אלא ממשום מצווה (הרוח הוא כולו שלו, בכך שקיים מצווה!), ולכן חכמים לא הגיבו את קיום המצווה מצד מקבל אלא יש להשלים את מחסורי העני לפי מה שהוא צריך, אך אמן הגיבו מצד נכסינו הנוטן שאסור לו לבזבז יותר מנכסיו!²¹.

המטרה בצדקה ציבורית היא לדאוג לצדקה בסיסי, מפני שאם הציבור לא יdag לעני הרי הוא יכול למות ברעב. לכן חכמים תקנו חוות משפטית לכל עיר ועיר לדאוג להקמת קופת צדקה על כל המשתמע מכך, חוות על כל אחד ליתן את המינימום הנקבע על מנת שלכל עני בעיר יהיה אוכל, כסות וקבורה.

20. אין זה חוסר הגבלה מוחלט מצד מקבל הצדקה, אבל זהו גבול שי יכול להגיע לגובה מאוד.

21. השופט קיסטר (בית המשפט המחויזי בתל-אביב יפו תי"ג 354/64) דן בעקרונות שעל פיהם אמורים הממוניים על ציבור חלק את כספי הצדקה:

"בדיini תורה קיימת חוות היחיד למטען צדקה לניצרים וחובת ציבור להחזיק מוסדות (תמחוי, קופת צדקה...) ללביתית כספי צדקה מאות האזרחים ומטען צדקה לניצרים. ובמשנה ואח"כ בפוסקים נקבעו מרבנים לפי גודל וכחיו או אמצעיו במטעudo, מהי אפשר לראות אדם לראיין לצדקה... השיעורים האלה לא נאמרו אלא בימיים בהתחשב עם ארגון הצדקה הציבורית שהיא אז ובהתחרש בכח קנייה של המطبعה שהיא אז, ובזמן הזה יש לדון לפי הזמן והמקומות... כאשר בשץ הדורות חלו שינויים בנסיבות ארגון הצדקה הציבורית, כך הקנייה של המطبع, רמת החיים וכו' אין הפסיקים של הימים נהגים לפי פרטי הדינים האמורים במסנה, ברמב"ם ובשו"ע. כמו, אין מփשים איך להמיר סכום חמישים זו או מאתים זו למטבעות של היום אלא קובעים את המבחנים לאור היסודות והעקרונות שהונחו בתלמוד ובפוסקים... החת"ם סופר (יורה דעה רלט) קבע כללים מי יהיה זכאי לקבל כספים שנאפסו... ועשה זאת לפי צרך זמני".

ברם, הבריותא בבבא בתרא שהבאנו לעיל (פרק ב) רק מונה פריטים שונים שחייבים להשתרף בהם, וудין לא ראיינו עיקרונו כלל יותר לקביעת הצד הבסיסי. לצורך כך עלינו לעיין בדיון שבויים.

ג. מתי חייבים בפדיון שבויים²²

נאמר במשנה (גיטין ד, וובגמרא שם מה, א):

אין פודין את השבויין יתר על כדי דמיון, מפני תיקון העולם; ואין מבריחין את השבויין, מפני תיקון העולם; רשב"ג אומר: מפני תקנת השבויין.

הגמרא שם שואלה:

איבעיא להו: האי מפני תיקון העולם - משום דוחקה צבורה הוא, או
דילמא משום דלא ליגרבו וליליתו טפי?

המשנה מלמדת שאסור לפדות שבויים, אם חוטפיהם מפריזים במחיר יותר מערכם הכספי בשוקעבדים. הגمراה מתלבטת בין שני טעמים המסבירים את האיסור. טעם א: **דוחקה צבורה** - אין עלות על הדעת שעל מנת לפדות שבוי, נביא את הציבור לידי עניות.

טעם ב: **דלא ליגרבו וליליתו טפי** - אם נסכים לפדות את השבויים ביוקר, החוטפים ינסו לתפוס עוד יהודים, מפני שנינתן להוציא מאם יותר כסף מערכם האmittiy בשוק העבדים. יש לדיק שבמידה שלשבוי אחד אין ערך גבוה בשוק, והמורך דורש מעט יותר מערכו, (אמנם זהו עדין מחיר נמוך) אז יהיה אסור לפדותו לפי טעם ב, כי זו היא עצם הגזירה

22. הסוגיה בגمراה מתייחסת דוקא לחוטפים שיש להם אך ורק עניין כספי. אם המניעים לחטיפה הם אחרים, לדוגמא מחמת שאתם לישראל וכדומה, ויש חשש שיובאו להרוג את החוטפים, הרי הם בסכנת נפשות, אז ננכדים לסוגיה אחרת שאין כאן מקומה.

כך מובא בגיטין (חח, א): "ת"ר: מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהלך לכך גודל שרומי. אמרו לו: תינוק אחד יש בבית האסורים, יפה עניים וטוב רואי וקורצוטוי סדרות לו תלתלים. הלך וمعد על פתח בית האסורים, אמר: (ישעיהו מב) מי נתן למשיס יעקב, וישראל לבוזים? ענה אותו תינוק ואמר: הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו ברכבי הולך ולא שמעו שפוסקין עליו. אמרו: לא זו ממש עד שפדוו בממון הרבה, ולא היו ימים מועטין עד שהורה הוראה בישראל. ומנו? רבינו ישמעאל בן אלישע".

תוספות שם (ד"ה כל ממו): "כל ממו שפוסקין עליו - כי אכן סכנת נפשות פודין שבויין יותר על כדי דמיון... אי נמי כosos דמופלך חכמה היה".

משמעות שם אין לשבויים סכנת נפשות ברווחה אלא רק חשש (תמיד קיים החשש שם החוטף יחליט להרוג) אין פודין יותר מכדי דמיון. יש לציין שאין הדבר מוסכם על כל הפסוקים - עיין "נכנת יחזקאל" סימן לה שוכותב בדעת הרמב"ם והשלוחן עריך שאפילו בסכנת נפשות אין לפדות. עיין עוד ב"פתח תשבחה" תורה דעה ר' רב, ד שמנביא את המחלוקת. וכן עיין בדברי הרב גורן זצ"ל ("תורת המדינה" עמודים 436-424) שכabb במקומות אחר (גיטין מה, א ד"ה דלא) הביא רק את התשובה שהיא מופלג בחכמה, והתוספות במקומם אחר (גיטין מה, א ד"ה דלא) הביא רק את התשובה שהיא מופלג בחכמה ולא את התירוץ הראשוני. כך גם דעת הרמב"ן והריטב"א וכן משמע מהמאירי.

שלא להביא לחטיפות נוספות. לפי טעם א ("דוחק הציבור") לכאורה היה ראוי לפדותו כיון שאין במקורה הכספי הזה דוחק. בכל זאת, יהיה אסור לפדותו, כי לא ראיינו שחייב חכמים בין המקרים, אלא בכל מקרה של "יוטר מכדי דמיון" אסור לפדות משום דוחק א. דצברא.

ולהיפך: אדם שערכו רב ביותר, והמורר לא לוקח יותר מערכו, גם לטעם א יהיה חייב לפדותו אע"פ שהקים דוחק הציבור בפדיון ההוא, כי גם לגבי מקרה כזה לא ראיינו שחייב חילקו בין דוחק רב לציבור לבין דוחק מועט לציבור.

על פניו, העיקרונו של יכדי דמיון נראה חסר ואף נראה שהוא יוצר לכאורה "אבסורד מוסרי", כיון שצריך להתחשב במחיר שהקהליה יכולה להשקיע בפדיון.²³

להלן כתוב הטור:

**אין פודין השבויים יותר מכדי דמיון מפני תיקון העולם שלא יהו האויבים
מוסרין עצם עליהם לשבותם, ואפילו אם קרובים רוצים לפדותו ביותר
מכדי דמיון אין מניחין אותו, אבל אדם יכול לפדות את עצמו בכל מה שירצה,
וכן לאשתו שהיא כגופו.** (סימן רנ)

הטור ואחריו השולחן עורך פסקו כתעם השני "דלא ליגרבו וליתו טפי". האם פסיקה זאת בהא לשולול את הטעם של "דוחק הציבור"?

ראשי בסוגיה מסביר שיש הבדל בין הטעמים: אם יש לו אב עשיר או קרוב שרוצה לפדותו בדים מרווחים, ולאחר פדיוןו לא יכבד על הציבור, לטעם א הרי זה מותר שאינו דוחק, ולטעם ב אין זה משנה מי מוציא את הכסף, ועודין אסור לפדות.

נראה שזו ההשלכה המשפחת היחידה להיתר, האם פוסקים כ"דוחק הציבור".
אמנם, האם פוסקים "דלא ליגרבו" - מפני החותפים, לכאורה קיימת השלה מעשית להיתר במקרה הבא: אם יבקשו מחיר מעיל כדי דמיון ולא ימצאו חוטפים פוטנציאליים נוספים, אז יהיה מותר לפדות לטעם זה, כשלעצמם "דוחק" יהיה אסור. זו כמובן מציאות רוחקה ותיאורטית כמעט לחולותין. לפי זה נראה שניתן למשעה להתעלם ממה שלחה זו. לכן, אע"פ שהטעם של "דוחקה הציבור" בעניין פדיון שבויים לא התקבל להלכה על ידי רוב הפוסקים²⁴ ואף הטור והשוו"ע לא פסקו אותו; נראה שהפוסקים הסכימו לכתוב דזוקא את

23. נראה גם "אסיא ז", מאמרו של הרב שבתי רפפורט, עמוד 98.

24. כמעט הרישׁ (גיטין כג, בא בדף הרישׁ), עיין בהערה הבאה. וכן המהרש"ל ("ים של שלמה" פרק רביעי סימן ס) שאומר: "הלכה כתיק' אם כן נפשות מינה דעתמה משום דוחק א. דציבורה... ואין זה מוכחה כלל לדברי אבי (גיטין מה, א)" ת"ש: דלויב בר דרגא פרקא לברותיה בתליסר אלף דינרי זhab. אמר אבי: ומאן למא לא דברצון חכמים עבד? דילמא שלא ברצzo חכמים עבד" התקבלו להלכה, וא"כ כשאין דוחק הציבור שאין אפילו לפנות את בניו ואת קרוביו בכל ממון שורצה... והאידנא אנשי גומלי חסדים בארץ תוגרמת והסמכים להם פודים השבויים יותר ויוטר מכדי דמיון".

הmarsh"ל אומר שלא רק שיש לפ██וק על פי דוחק, אלא פ██וק חזוי Mai עמה דבר' ולא חוששים לחוטפים נוספים ופודים!

הטעם של האויבים הבאים לתפוס עוד יהודים, כדי לאסור אפלו ליחיד לפוזת את חברו בכל מחיר, מכיוון שהוא מנהנקא מינה זאת, אין הבדל להלכה בין שני הטעמים.²⁵

על פי הנחה זו, נמצאו למדים, שהטעם "דלא ליגרבו" כולל מקרה אחד נוספת לאיסור לעומת הטעם של "דוחקה דציבורא" וכן ניתן לומר שחו"ל מסכימים גם לטעם השני של דוחק הציבור. ראיינו לעיל במצוות צדקה שישנה חובה להוציא סכום מסוים بعد כסות, תמחוי וכו', וביקשנו שם לומר שמכיוון שיש בכך חובה משפטית הרי צורפה לכך הגבלה כספית, הגבלה זו מוגדרת ביותר: להביא את מרבית הציבור לרמה של מchia מינימלית. לכן יש לומר שהטעם הכללי לכל הלוות אלו הוא דוחק הציבור.

ד. הקו המנחה את מצוות צדקה ומצוות פדיון שבויים

עתה נסכם ונבהיר את הקשר המהותי המחבר בין פדיון שבויים והלכות צדקה. תקנת חכמים להעמיד קופת צדקה היא מצד הצד הבסיסי דהיינו תיקון העולם. כיון שצדק זה הוא חובה, אז מפני "דוחקה דציבורא" גובה הסכום מוגבל. זו היא אותה סיבה שחכמים חיבו את העיר (חובה משפטית) לפוזת שבויים.

כפי שאמרנו לעיל (ראה העירה 22) מדובר כאן בגוים התופסים יהודים לשם ממון. על כן, בשיעור של "כדי דמיו", קבעו חכמים מהו הערך המינימלי לשיקוי סביר לשחררו של השבוי²⁶ (כמו בצדקה שנקבע מהו הקיום הסביר המינימלי), ומושם דוחק הציבור לא חייבו ביותר מכדי דמיו.

25. בバイ התיאחות נוספת בתלמוד להגבלה דמי הפדיון.

לגב פדיון האישה כתוב במסכת כתובות (נב,א): "תנו רבנן: נשביית, והוא מבקש ממנו עד עשרה בדמיה - פעם אישונה פודה, מכואן ואילך, רצה - פודה, רצה; רב שמעון בן גמליאל אומר: און פודין את השבויין יותר על כדי דמיים, מפני תקון העולם. הא בגין דמיון פודין, אף על גב דפרקונה יותר על כובבתה". נ"ק ורש"ג מסכימים שאין לפוזת שבויים יותר מכדי דמיים. אמנם חלוקים הם לגבי האישה, האם הוא שונה מזין כל שבוי אחר.

גם במקרה זה ניתן לומר שהפסוקים שהזכירו לפי הטעם של "דלא ליגרבו", פסקו כאן כרש"ג מושם דוחקה דבעל. הם אמנים פסקו לפי הטעם "דלא ליגרבו" על מנת לאסור גם בעל שעיר לפוזת את אישתו בכל מחיר, אך פסק זה כלל בתוכו את הטעם של "דוחקה דציבורא", כפי שהראנו בוגר המאמר. הר'ץ גיטין כג, באבדפי הר'ץ⁽⁷⁾ כתוב שגם לחוכים מכואן שהטעם הוא משום "דלא ליגרבו", כי בפדיון האישה אין כאן ציבור וזהו חובה המוטל על הבעל בלבד שהוא מתנאי הכתובה, ובכל זאת אומר רש"ג ש"אין פודין...", וכן בראה הוא סובר שהטעם הוא משום "דלא ליגרבו" (כך החין רשי"י בדעת רש"ג כתובות נב,ב, ד"ה מפני תיקון העולם: "שלא יריגלו להעלות על דמייהו". המהרש"ל הבהיר את רש"ג. הוא אומר שאולי רש"ג סובר גם "דוחקה דציבורא", וכך רוצה לפטור את הבעל בפדיון בפי עשרה אפלו בפעם הראשונה).

הר'ץ דוחה פירוש זה, שהרי ניתן לומר שאם בצדקה הגבילו את סכום הפדיון מושם "דוחקה דציבורא", כל שבוע שבקורה של בעל יגבלו אותו (כי הוא אדם פרטי יותר קשה לו לשאת בעול הכספי). לעומת, מכיוון שהבעל מחויב לפוזת הרי הגבילו את הסכום מושם דוחק. היחס בין חובה והגבלה נמצא בהלכות צדקה כפי שציינו לעיל. למעשה, הר'ץ מעמיד את כל הסוגיה על פי דוחקה. השוויה "אסיא ז", עמוד .99.

26. מכיוון שהחוטף לא ישיג יותר בשוק העבדים, שכן סביר להניח שהוא יתפיס גם בסכום זה.

לעומת זאת, לגבי היחיד מצוות צדקה, בנוסף לחובה לדאוג לזרות, היא גם מצווה לחינוך לרחמנות, ולאדם מותר לתת כמה שהוא רוצה עד חומש מנכסיו.

הרמב"ם בפירוש המשנה (פה א, א) כותב:

גמילות חסדים... והוא שם נופל על שני סוגי מהמצוות, **האחד הוא השתתפות האדם עם ישראל בממוני, כגון הצדקה ופדיון שבויים. והשני, השתתפות האדם עם ישראל בגופו, כגון ניחום אבלים...**
ואמרו כאן שגמילות חסדים אין לה שיעור, רצונו לומר בהשתתפות האדם בגופו. אבל **השתתפותו בממוני יש לו גבול והוא חמישית ממונו**,²⁷ ואינו חייב לתת יותר חמישית ממונו אלא אם עשה כן במידת חסידות.
ואמרו לנו באושא להיות אדם מפרי חומש נכסיו למצווה.
וביאור השאלה זו אצל כך: אם ראה האדם שבויים הרי הוטל עליו לפודותם כמו שצוה ה', או רעבים או ערומים הרי הוטל עליו להאיכלים ולכוסותם כמו שאמר ה' "די מחסרו אשר יחסר לו", כלומר שישלים לו כל מה שחשר לו והרי הוא חייב להשלים להם כל מחסורים כל זמן שמחסורים או צורך פדיונם הוא פחות מחייב ממונו או חמישתו.

נסכם עתה את ההגבלה בין צדקה ופדיון שבויים:

צדקה	פדיון שבויים	
עד חומש ממונו (שלא יבוא לידי עינוי). מצוות "פתח תפחה את ידך" חינוך לרחמנות.	עד כדי דמיו. מצוות "פתח תפחה את ידך" חינוך לרחמנות.	יחיד
מצוות לא תעשה "לא תאEMBER... ולא תקפץ" - דאגה לזרות.	מצוות לא תעשה "לא תאEMBER... ולא תקפץ" - דאגה לזרות.	
אוכל, כסות וכוכי ("דוחקה ציבורורא"). חויה מצד השותפות - קיום בסיסי, שים סביר וסל בריאות מינימלי.	עד כדי דמיו ("דוחקה ציבורורא"). חויה מצד השותפות - סיכון שהרור סביר.	ציבור

27. כך פסק גם בהלכות מותנות ענינים ז, ה (וכן הטור ושוו"ע בתחלת סימן רמט): "בא העני ושאל די מחסרו ואין יד הנוטן משגת, נותן לו כפי השגת ידו. וכמה, עד חמישית נכסיו מצווה מן המובחר". וכך כתוב בהלכות ערכין וחוממי ח, ג: "לעאלם לא יקדש אדם ולא יהרים כל נכסיו, והועשה כן עבור על דעת הכתוב שהרי הוא אומר "מכל אשר לו" ולא "כל אשר לו" כמו שבראו חכמים, ואין זו חסידות אלא שיטות שהרי הוא מאבד כל ממונו ויצטרך לביריות, ואין מרחמן עליו, ובזה וכיוצא בו אמרו חכמים חסיד שוטה מכלל מבלי עולם, אלא כל המפזר ממונו למצות אל יפזר יותר מחייב".

בדבר הסתרה בין הי"ד החזקה" לבן פירוש המשנה (שם כתוב "ואינו חייב לתת יותר חמישית ממונו אלא אם עשה כן במידת חסידות"), ראה ב"ברכי יוסף" של החיד"א תחילת סימן רמט שמייבש, שבספרו המשנה פירש על פי הירושלמי וב"יד החזקה" חזר בו ופסק על פי הבהיר (תקנת אושא), עיין שם באורך. עיין בספר המפתח הוציאת פרנקל, שטנה למקורות נוספים שמיישבים את הסתרה.

נמצאנו למדים שהמשותף בין "כדי דמיו" למאכל, כסות, וכי הוא, שזה הסף שתחתיו אין סיכוי סביר להצליח במשימה ומעלה, על פי רוב, יש סיכוי להצלחה. لكن אין מקום לשאול כפי שהקשינו בתחילת²⁸,سلطען של "דוחקה ציבורא" כאשר לשבי מסויים אין ערך גבוה בשוק וה恂ר רוצה יותר מערכו (אםנס זה עדיין מחיר נמוך) אז יהיה אסור לפזרתו. לעומת זאת, אדם שערכו רב ביותר, יהיו אנשי העיר חייבים לפזרתו למרות שודאי יש דוחק הציבור בפדיון ההוא.

הכל הוללה הוא: השאייה הכלכלית של חכמוניו היא להעניק באופן שווה לכל אחד מבני המקום אותו סיכוי סביר להתקיים, להיות בריא ולהיות בן חורין, והוא יסוד כללי להלכות ציבור²⁹. لكن, התשובה לשאלת הניל היא שאין חובה לציבור להשקייע באדם מעבר לאותו "סיכוי סביר"³⁰, במיוחד אם זה בא על חשבונו אנשים אחרים מפני שיישאר פחות כסף בקופה עבורם. אמנים ודאי שקביעה זו אינה חד-משמעות ויש אפשרות של סטייה קלה לכך או לכך ע"פ נתוני המציאות בכל מקרה לגופו³¹. ברור מעבר לכל ספק שהקביעה של חז"ל אוזות כסות, תמחוי וקברורה, קשורה למינימום ההכרחי של תקופתם, ובימינו הדברים משתנים³².

28. לעיל פרק ג.

29. מעניין להשווות כלל זה עם נוסח חוק ביטוח בריאות ממלכתי התשנ"ד - 1994 פרק ב סעיף ד: "שירותי הבריאות הכלולים בסל שירותי הבריאות ניתנו בישראל, לפי שיקול דעת רפואי, בהתאם לביקורתם, בתוקף סבירה, במגרת מקורות המימון העומדים לרשות קופות החוליםים".

30. הרמב"ם במורה נבוכים (ג, לד) כותב: "מה מה שאתה צריך לדעת עוד, כי אין התורה מביטה על הבודך, ולא היה הצורך בכך הדבר המועט, אלא כל מה שרצוי להשיגו, השקפה או מדאה או מעשה או עיל, אין מביטים בו אלא לדברים שהם הרוב, ואין שמים לב לדבר מועט האירען, ולא לזק שיחה לייחיד מבני אדם בגלאות הגזורה וההנאהת התורתיות... כך אל תתפלל שאין מטרות התורה מותקיים בכל אחד ואחד, אלא מתחייב בחחלה שימצאו אנשים שאנו הניחול התורתי מביא להם שלמות".

יש לציין שהב"ח (חו"מ, בפרק א' סוף הסימן) מעמיד רעיון של התעלומות מהפרט במחלוקת ראשונים וז"ל: "וכן כתוב במרדכי... על שם ר' ר' דאף רב הקחל אין להם כח להכחיח למייעוט לשנות דבר במידע دائיכא רוחא להאי פסידא ליהאי או להפקי עמו ולא מזעת כלום, אלא אם כן להכחיח הציבור במאש שהייה מנהג מקדם או למגדיר מילatta במילוי דשמייא דאו יש כוח לרוב הקחל או טוביה העיר שהחמורים עליהם מזעת כלום לכל דבר. וראביה' לשם חולק וסבירא ליה דאם קיבל עליהם ראשים לכל דבר כנהוג, מה שעשו עשו בתקנת הקחל דוקא ואף על פי שלא היה כן מנהג מקדם וגם איינו מיגדר מילatta". בנוין זה עיון גם בחוברת "פרק מבו בדמוקרתיה יהודית" שהוציא מא"ר הרב אלישע אבניר, עמודים 29-36.

31. למעשה, על מנת לתת לאנשים במצוקה כלכלית או רפואי יותר ממוה ש"מגעה" להם נדרשים בדרך כלל לתרומות נדיים. התרומה יכולה לבוא/APIלו מהרשויות הציבוריות עצמן, כפי שהיא במשפט שבו מבקשת עיריית תל-אביב, לאחר שתמכה כספית בדמות אישפוז של חילה שלא כדין, החזר דמי אשפוז מהוד ירושת המאושפזת שנפטרה (בית המשפט המחוזי תל-אביב יפו ת"י 54/64).

32. ראוי לדון בקצרה מה הייתה בימי התלמיד הגדרת העני, שהיא מותר לו ליטול מקופת צדקה, לעומת זאת הגדרת העני בימינו. בימים אחרים, כיצד קובעים את קו העוני, שמתחרתו אדם זכאי להתייחסות מיוחדת (لتוספת עיון, עיין במאמרו של הרב גורן ציל' בספרו "תורת המדינה", עמודים 358-384).

cotbertה המשנה במסכת פאה: "אין פוחtan לעני העובר מקום לכבר בפונדיון מארבע סאין בסלע. לנו: נותנין לו פרנסת לינה. שבת: נותנין לו מזון שלוש סעודות. מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מזון התמחוי; מזון ארבע עשרה סעודות לא יטול מן הקופה. והקופה נגבית בשנים ומוחלקת בשלשה. מי שיש

העובדת בני אדם מושרים במידה מה בஸר טבעי, המתבטאת גם במוסכמות חברתיות למען הסדר הטוב, גורמה לכך שדבר זה מקובל ברוב מדינות העולם, וכן במדינת ישראל. דוגמא של רוב הערכיהם שהזכרנו המבוססים היבט בחוק ניתן לראות בקיים המודד לביטוח לאומי.

ראוי להזכיר כאן את דברי גברת גולדה מאיר זיל (בעת היוותה שרת העבודה), בנאומה מעלה בימת הכנסת³³:

אין זה מקרה שאנו דנים עכשו בחוק ביטוח לאומי. הדור שזכה להגיש את חזון הדורות, הדור שזכה לכונן את המדינה העברית מוכחה להיות הדור האחוריות הגדולה הרובצת עליו - האחוריות להגשמת כל הטוב והנעלה שראוי היהodium בעומת אלה ציפו. עם קבלת חוק צנע זה אנו מניחים אבן-פינה לבניין חברה, שבה לא יתום מופקר ולא יהיה זקן הבוכה על זיקנתו, לא בחסדם של נדיבים יהיו תלויים החלשים בתוכנו כי אם בתור אזרחי המדינה יקבלו את המגיעה להם בזכות. והיתה המירה: "כל ישראל ערבים זה בזה" לחק במדינת ישראל.

לו מأتים זו לא יטול לפkt שכחה ופהה ומעשך עני... מי שיש לו חמשים זו והוא נושא ונוטע בהם הרי זה לא יטול". (פרק ח, ז-ח-ט)

היש כותב שמאתיים וזה הוא שיעור החזאות למוזנות ומלבושים לשנה אחת. לפי החישובים, מאתים זו של פעם שווים היום לפחות, וזה ודאי לא מתאים ליווך המהיה של זמנה. הפסיק כבר התיחסו זו. כתוב הבית יוסף: "ובמרדי כי בא בתרא פרק ראשון סימן תק) כתוב שהשיב רבינו אפרים, מה שאמרת שני של פעם שווים היה לו מאתים זו אס יכול ליטול צדקה, אמר אני: הכל לפי פרנסתו ופרנסת בני ביתו... והיר' יצחק ממיין"א כתוב באור זרוע (שם סי' יד) מי שיש לו קיק (מאתים) זו זו לא טול מכתש של צדקה". (ובא בבית יוסף סימן רנג את ב"ה ייש אומרים).

רבינו אפרים תולה את קביעת קו העוני בנסיבות הכלכלית של הציבור, ולדעת בעל ה"אור זרוע", אין להבחין בזרים המשתנים. אמם גם ה"אור זרוע" בהמשך מסיג את בדבריו.

להלכה, הטור בסימן רנג הולך לפי שיטת רבינו אפרים (וכן פסק השולחן ערוך): "ויש אומרים שככל אלו השיעורים לא נאמרו אלא בנסיבות שהו להם קופף, ותמיוני, והוא מחלוקת מושר עני בכל שנה, והוא מטלון לקט שכחה ופהה. לפיכך שיערו שני שיש לו ר' זו זו לא יטול לפי שיכול לעבור בהן שנה ולשנה הבא יהיה לו בפהה ושיהה. אבל האידנא שאין כל זה יכול ליטול עד שהיה לו קרן כדי להתרנס מן הריווח". לדעת הטור והשלוחן עורך אין סכום קבוע החוצה את קו העוני. קו העוני תלוי בזמן, במקומות וברמת החיים המקובלת באותה המדינה. יש לקחת בחשבון את הבדלי המחיר של המוצרים בתקופות השונות, ואת רמת החיים הנמוכה, והסתפקות במועט שהיה נהגים בימי קדם לעומת "תרבות הקניאה" המצוייה בימינו. לאור זאת, ודאי שיש לקבוע מחדש את קו העוני. קו זה עשוי להתפתח ככל שהמדינה תתקדם.

.33. קרייה ראשונה, פרק 11, עמוד 1216.